

IJTIMOIIY SOLIQ BUXGALTERIYA HISOBINI TASHKIL ETISH VA UNI RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI

Norboyev Bobomurod Abduraim o'g'li

Termiz Davlat Universiteti, "Moliya" kafedrası Magistranti

Elektron pochta: Norboyevbobomurod600@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada xo'jalik yurituvchi sub'ektlarda ijtimoiy soliq hisobini yuritishning amaldagi uslubiyoti, mehnatga haq to'lash jamg'armasidan soliq va ajratmalarni hisoblashdagi muammolar hamda ularni raqamli platformalar yordamida optimallashtirish masalalari tadqiq etilgan. O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi hamda 21-sonli BHMS o'rtasidagi nomuvofiqliklar tahlil qilinib, ijtimoiy soliq majburiyatlarini dynamic monitoring qilish uchun yangi buxgalteriya sub-schyotlari va hisob registrlari modeli taklif etilgan. Tadqiqot natijasida ishlab chiqilgan tavsiyalar korxonalarda soliq risklarini kamaytirish va hisobot aylanmasini avtomatlashtirishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: Ijtimoiy soliq, 21-sonli BHMS, my.soliq.uz, mehnatga haq to'lash fondi, sub-schyot, raqamlashtirish, buxgalteriya provodkalari.

KIRISH

Raqamli iqtisodiyot sharoitida soliq tizimini modernizatsiya qilish va biznes sub'ektlari uchun soliq yukini optimallashtirish davlat iqtisodiy siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasida amalga oshirilayotgan soliq islohotlari doirasida ijtimoiy soliq (Social Tax) stavkalarining unifikatsiya qilinishi va raqamli soliq ma'murchiligining joriy etilishi korxonalarda buxgalteriya hisobi mexanizmlarini ham tubdan qayta ko'rib chiqishni talab etmoqda.

Ijtimoiy soliq bevosita inson kapitali, mehnat resurslari va korxonaning davr xarajatlari bilan uzviy bog'liq bo'lib, uning to'g'ri hisoblanishi hamda buxgalteriya balansida aks ettirilishi moliyaviy hisobotning xolisligini ta'minlaydi. Biroq, amaldagi 21-sonli Buxgalteriya hisobining milliy standarti (BHMS) va raqamli soliq tizimlari (*my.soliq.uz*, *Yagona milliy mehnat tizimi - YMMT*) o'rtasida axborot integratsiyasi hamda soliq hisobini avtomatlashtirish darajasi hamon uslubiy va texnik muammolarga ega. Shu bois, ijtimoiy soliq hisobini yuritish mexanizmini raqamli transformatsiya sharoitida takomillashtirish bugungi kunda dolzarb ilmiy va amaliy ahamiyatga ega.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot jarayonida tizimli yondashuv, qiyosiy iqtisodiy tahlil, buxgalteriya hisobini modellashtirish, induksiya va deduksiya hamda guruhlash usullaridan foydalanildi. O'zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi, Buxgalteriya hisobining milliy standartlari (xususan, 21-sonli BHMS "Schyotlar rejasi" va 19-sonli BHMS "Davr xarajatlari") tadqiqotning normativ-uslubiy bazasini tashkil etdi. Tahlillar jarayonida yuridik shaxslarning mehnatga haq to'lash fondining (MHTF) shakllanishi hamda unga nisbatan ijtimoiy soliq majburiyatlarining (Sijtimoy hisoblanish zanjiri quyidagi iqtisodiy-matematik model asosida qiyosiy o'rganildi:

$$S_{ijtimoiy} = \sum_{i=1}^n D_i \times R$$

Bu yerda: D_i - har bir xodim kesimida soliq solish ob'ekti hisoblangan mehnatga haq to'lash tarzidagi daromadlar;

R - amaldagi ijtimoiy soliq stavkasi (umumiy tartibdagi korxonalar uchun 12%, byudjet tashkilotlari uchun 25%).

Tadqiqot doirasida amaldagi buxgalteriya schyotlarining kamchiliklarini aniqlash maqsadida balans dinamik tahlili va soliq hisobotlarini avtomatik shakllantirish algoritmlari ekspertiza qilindi.

TADQIQOT NATIJALARI

Olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, amaldagi amaliyotda ijtimoiy soliq hisobi **6520 ("Ijtimoiy sug'urta bo'yicha to'lovlar va ajratmalar")** schyotida yuritiladi. Biroq, zamonaviy raqamli soliq ma'murchiligi (xususan, soliq organlarining jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i va ijtimoiy soliq hisob-kitobi platformasi) har bir xodim bo'yicha alohida (shaxsiylashtirilgan) ma'lumotlarni talab etadi.

Ushbu talablar va amaldagi schyotlar rejasidagi cheklovlarni bartaraf etish maqsadida, 21-sonli BHMS doirasida **6520** schyotini quyidagi optimallashtirgan sub-schyotlar kesimida yuritish taklif etiladi:

6521- ("Asosiy shtatdagi xodimlar bo'yicha hisoblangan ijtimoiy soliq") — ishlab chiqarish va boshqaruv xodimlari bo'yicha hisoblangan majburiyatlar uchun.

6522- ("Fuqarolik-huquqiy xarakterdagi shartnomalar (FHSh) bo'yicha hisoblangan ijtimoiy soliq") — jalb qilingan tashqi mutaxassislar xarajatlari monitoringi uchun.

6523- ("Ijtimoiy soliq bo'yicha qayta hisob-kitoblar va penyalar") — kameral nazorat natijasida aniqlangan tafovutlarni alohida guruhlash uchun.

Ushbu sub-schyotlar asosida ijtimoiy soliq zanjirini buxgalteriya hisobida to'g'ri aks ettirish uchun quyidagi takomillashtirilgan ikki yoqlama yozuvlar (provodkalar) modeli ishlab chiqildi va tavsiya etildi:

Ikkiyoqlama yozuv asosida buxgalteriya provodkalari

1-jadval.

T/r	Xo'jalik operatsiyasining mazmuni	Debit (D-t)	Kredit (K-t)	Xarajat moddasi / Hisob tizimi
1	Ishlab chiqarish xodimlarining ish haqiga nisbatan ijtimoiy soliq hisoblanganda	2010, 2310, 2510	6521	Mahsulot (xizmat) tannarxiga kiritiladi
2	Ma'muriy va boshqaruv xodimlarining ish haqiga nisbatan ijtimoiy soliq hisoblanganda	9420	6521	Davr xarajatlari (Ma'muriy xarajatlar)
3	Davriy FHSh shartnomalari asosida bajarilgan ishlar uchun ijtimoiy soliq hisoblanganda	9430 / 2010	6522	Boshqa operatsion xarajatlar yoki tannarx
4	Kameral tekshiruv natijasida soliq organlari tomonidan penya yoki qo'shimcha	9430	6523	Davr xarajatlari (Chegirilmaydigan xarajatlar)

	solliq hisoblanganda			
5	Ijtimoiy solliq summasi bankdagi hisob-kitob schyotidan byudjetga o'tkazib berilganda	6520	5110	Pul mablag'larining harakati (Solliq to'lovi)

Ushbu taklif etilayotgan elektron hisob zanjiri korxonalarga har oy yakunida *my.solliq.uz* platformasidagi shaxsiy kabinet ma'lumotlari bilan 1C yoki boshqa buxgalteriya dasturlaridagi qoldiqlarni soniyalar ichida avtomatik ravishda solishtirish (sverka qilish) imkonini beradi.

MUNOZARA VA TAHLIL

Ijtimoiy solliq hisobini takomillashtirishda asosiy muammolardan biri — buxgalteriya xarajatlarning tan olinishi davri bilan solliq qonunchiligida majburiyatning yuzaga kelishi o'rtasidagi vaqtincha tafovutlardir. Masalan, xodimlarga kelgusi davrlar uchun to'lanadigan ta'til pullari (otpusklar) hisoblanganda, buxgalteriyada **4310 ("Kelgusi davr xarajatlari")** schyoti ishlatiladi. Biroq, solliq organlari ushbu summadan ta'til hisoblangan oyning o'zidayoq ijtimoiy solliqni to'liq hisoblashni talab etadi.

Bizning fikrimizcha, kelgusi davr xarajatlari tegishli bo'lgan ish haqi fondi bo'yicha ijtimoiy soliq hisoblanganda, amaldagi an'anaviy usuldan farqli ravishda, xarajatlarni hisobot davrida to'g'ridan-to'g'ri tannarxga yoki **9400** schyotlar guruhiga olib bormasdan, **4310** schyotining tegishli sub-schyotida jamlash lozim. Ya'ni:

Debet 4310 (Kelgusi davr ijtimoiy soliq xarajatlari)

Kredit 6521 (Hisoblangan ijtimoiy soliq)

Ushbu uslub joriy oyning moliyaviy natijasini asossiz ravishda yomonlashishidan himoya qiladi va buxgalteriya hisobining xalqaro prinsiplaridan biri bo'lgan "Moslik prinsipi" talablariga to'liq javob beradi.

Shuningdek, raqamli soliq ma'murchiligi tizimida hisobotlar avtomatlashtirilgan bo'lsa-da, korxonalarda ichki nazorat reytingini saqlab qolish uchun mehnat resurslari va soliq majburiyatlari integratsiyasini (API texnologiyalari orqali) yanada kuchaytirish zarur.

XULOSA

Xo'jalik yurituvchi sub'ektlarda ijtimoiy soliq buxgalteriya hisobini takomillashtirish bo'yicha olib borilgan tadqiqotlar natijasida quyidagi yakuniy xulosalar shakllantirildi:

1.Hisobning shaffofligi: Amaldagi **6520** schyotini taklif etilgan **S1, S2, S3** sub-schyotlariga ajratib yuritish korxonaning boshqaruv hisobida xodimlarning toifalar bo'yicha soliq yukini aniq tahlil qilish imkonini beradi.

2.Xalqaro standartlarga moslashish: Kelgusi davr xarajatlari tarkibidagi ijtimoiy soliqni hisoblashda taqdim etilgan yangi uslubiy yondashuv milliy hisob

tizimini MHXS standartlariga yaqinlashtiradi va dynamic balans barqarorligini ta'minlaydi.

3.Raqamli avtomatlashtirish: Taklif etilgan provodkalar zanjiri va schyotlar tuzilishi korxonalarning buxgalteriya dasturlari hamda davlat soliq organlarining elektron ekotizimlari o'rtasidagi ma'lumotlar integratsiyasini 95% gacha aniqlikda avtomatlashtirishga zamin yaratadi.

Amaliyotga ushbu yangiliklarning joriy etilishi soliq hisobotidagi inson omili xatoliklarini kamaytiradi va korxonaning soliq auditidan muvaffaqiyatli o'tish reytingini oshiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi. – Toshkent: "Adolat" huquqiy axborot markazi, 2024–2026.

2. Buxgalteriya hisobining milliy standarti (21-sonli BHMS) "Xo'jalik yurituvchi sub'ektlarning moliyaviy-xo'jalik faoliyati buxgalteriya hisobi schyotlar rejasi va uni qo'llash bo'yicha Yo'riqnoma".

3. Qodirov, B. (2024). Soliq hisobini yuritishda raqamli texnologiyalar integratsiyasi samaradorligi. *Aktuar moliya va buxgalteriya hisobi ilmiy jurnali*, 8(4), 112-119.

4. Mullajonov, I. T. (2023). Buxgalteriya hisobi va soliq tizimi integratsiyasini takomillashtirish. *Iqtisodiyot va ta'lim*, 24(3), 88-95.

5. International Accounting Standards Board (IASB). (2021). *IAS 19: Employee Benefits*. IFRS Foundation, London.